

Razionalizatu edo ez razionalizatu, *that is the question...* edo ez?

Munduaren errealitatea atzemateko, ikerketei eta razionalizazioari so egiteko joera izaten dugu ikertzaileok. Errealitate objektiborik baden ere zalantzarria da, baina soziolinguistikaren gure interes objektiboetatik at gelditzen da galdera hori, nahiz eta Watzlawick eta beste konstruktibistek frogatu dutenez, mota horietako hausnarketek ere aski ondorio konkretuak izan ditzaketen.

Zientzia gogorretako ikertzaileek razionalizazio zientifikoe-tan oinarritutako prismetik ikusten omen dute mundua, ikerketetatik auto-elikatzen dute haien mundu ikuskera. Gizarte zientzietako ikertzaileak irekiagoak izaten omen dira, eta hain razionalak ez diren iturriak ere erabiltzen dituzte munduari buruz duten ikuspuntua osatzeko. Salbuespenak daude, baina medikuntza alopaticoa garaile bihurtu den garai honetan (fenomeno aski berria da, azken mende eta erdiko), neurri handi batean horiek dira joera nagusiak. Fisika kuantikoa, noski, razionalizaziotik kanpo dago, erabat: ikertzaileek behin eta berriz errepikatu behar izaten dituzte haien esperimentuak ikusten dutena onartzeko (ikus adibidez *Science et vie* aldizkariaren 1.097. zenbakia). Borroka bat dago errealitatearen eta razionalizazioaren artean kasu horretan: esperimentuaren ondorioa ikertzaileari razionala egi-ten ez zaiolako, behin eta berriz errepikatu behar du ondorio berriak onartu ahal izateko. Kasu horretan, razionalizazioari buruzko eztabaida irekitzerik egongo litzateke: zer da razionala? Ikerketak frogatzen duena? Hala baldin bada, ikerlari horien adibidea kontuan hartzen bada, badirudi konstruktua soziala dela, aurreko esperientzien gainean eraikita-

koa. Adibide horretan agertzen den moduan, horrek ez du esan nahi razionalizazio horiek behin betiko egiak direnik.

Hala ere, ez dira gutxi soluzioak eta ondorioak aurkitzeko razionalizaziotik kanpoko bideak erabili dituzten ikertzai-leak. Batzuek arazo konplexu baten soluzioa ametsetan edo intuizio bidez topatu izan dute, eta soluzioa topatu ondoren razionalizatu egin dute. Jatorrizko galderaren eta soluzioaren arteko bidea soluzioa aurkitu ondoren eginez. Batzuek burmuinaren albokotasuna aipatzen dute molde horiek ulertzeko...

Tira, eztabaida horiek ere soziolinguistikaren iker eremutik kanpo daude; hori bai, batzuetan hausnarketa epistemologikoa egitea ezinbestekoa da ikerketetan eta eragin nahi dugun esparruan egoki aritzeko. Egoki egiteko, noski, zer egiten ari garen jakin behar dugu.

Newspeak - hizketaberria

Arestian aipatutakoaren bidetik, une batez ikerketa zientifikoak albo batera uztea eta ikerketa egiteko eleberriak eta zientzia fikzioa idazten duten idazleen lana erabiltzea ez da oso ortodoxoa eta kaltegarria izan daiteke, baina hausnarketak egiteko eta ez ohiko ikuspuntu bat jasotzeko baliagarria izan daiteke. Gainera, modu horretan, inkontziente eta intuizio aberatsagoa lor dezakegu. Montaignek 1580ko *Essaie*-tan aipatzen zuen moduan: «Une tête bien faite est mieux qu'une tête bien pleine».

Soziolinguistikaren ikuspuntutik, George Orwellen 1984 (1949koa jatorrizko bertsioan, Txalapartaren euskarazko bertsioa 2007koa da) liburuaren irakurketa interesgarria da. Alde batetik, ikerketetan irakurri ohi ditugun azalpenen hiztegia, estiloa eta abar aldatzen direlako (alde horretatik, eta eskumako hemisferioa lantzearen, olerkiak irakurtzea ere oso aberatsa da); eta, bestetik, ondo pasatzeko aukera ematen duelako soziolinguistikari buruzko ideia berri batzuk jasoz.

Orwellen liburuan agertzen den mundu totalitarioan, hizkuntza plangintza funtsezkoa da. Liburuaren bukaeran hizkuntza plangintza horri buruzko eranskin bat gehitzen du Orwellek. Bertan, *hizketaberriaren* (*newspeak*) printzipioak azaltzen ditu. Estatu totalitarioak sortutako hizkuntza da *hizketaberria*; bere helburua jendea kontrolatzea da, pentsamendua eta mundu ikuskera kontrolatuz. Soziolinguistika eta hizkuntzaren plangintza ez dira gutxietsi behar! Hori plangintzan aritzen direnek kontuan hartu behar dute; hori bai, gaur egun Euskal Herrian burutzen den hizkuntza politikak ez ditu normalean helburu totalitarioak (eskualdeen arabera alde handiak daude). Helburuak demokratikoak eta ekolinguistikoak izaten dira gaur hemen. Dena den, eredu totalitario hori aztertzea interesgarria da plangintzaren atzean zein erronka dauden edo egon daitezkeen konturatzeko. Jokoa dagoena ez da bakarrik hizkuntza baten salbazioa. Orwellen deskribapena oso aberatsa da, materia eta antimateria hartzen ditu kontuan, pentsamendua eta pentsamendu eza (pentsatu behar ez dena). *Hizketaberriak* gobernu totalitarioaren ideiak eta funtzionamendua adierazteko gai izan behar du eta, aldi berean, beste pentsamendu guztiak eragozti behar ditu. Orwellen *hizketaberria* gizartean eragiteko sortuta badago ere, hizkuntza plangintzak gehienbat oinarri intralinguistikoak ditu. Liburuaren arabera, plangintza epe luzekoa da (gutxienez 80 urte), eta bere oinarriek sinpleak dirudite: hizkuntza baten hitz kopurua ahalik eta gehien murrizten bada eta hitzak batzen badira, gizakiak pentsatzeko eskuragarri dituen kontzeptuak gutxitzen dira, hizkuntzaren fineziak baztertuz. Modu horretan, biztanleak ez dira pentsatzeko gai, eta sentimenduak eta sentsazioak bihurtzen dira ekintzen oinarri. Proaktibo izan beharrean, erreaktiboak dira. Ekintza egin aurretik pentsatu, erabakia hartu eta ondoren ekintza egin beharrean, erreakzionatu egiten dute animaliek bezala, bat-bateko sentimendu, gorroto eta beldurren esklabo bihurtzen dira. Modu horretan, estatu totalitarioak bere propagandazko bitartekoak erabiliz (televi-

ta...), jendea errazago manipulatzeko du. Oso aberatsa da Orwellen deskribapena soziolinguistikaren interesa duenarentzat, bereziki hizkuntza plangintzan aritzen denarentzat (are gehiago asmo totalitarioak baditu...), asko baitira Orwelllek deskribatzen dituen fineziak.

Gaitasun plangintza, frustrazioak eta gehiegi maitatutako haurrak

Bistan denez, Orwell irakurtzea ikerketa soziolinguistikoei buruzko ikuspuntu berri bat izateko ortodoxoa ez bada ere, aberatsa izan liteke, bereziki hizkuntza gaitasunari bere lekua aitortzeko. Behin baino gehiagotan aipatu izan dugu hemen, hainbat autorerengana joz, gure hizkuntza gaitasunak munduari buruz dugun ikuspuntua eta ikuspuntu horren aberastasuna moldatzen duela: zenbat eta hizkuntza gaitasun handiagoa izan, orduan eta handiagoa izango da barneko mundua; egoera berrietara egokitzeko ahalmena ere horren arabera izango da, frustrazioak gutxitu egingo dira. Hizkuntza batean eroso sentitzeak ondorio baikorrak izango ditu hiztunarengan, eta hizkuntza erabiltzera bultzatuko du. Erosotasun hori era honetan laburbil daiteke, pentsamenduaren eta komunikazioaren isuriaren deskribapena eginez (hipotesi huts batzuk baieztapen moduan adierazten ditugu artikulu honetan; eskertuko genioke irakurleari laburpen horiek barkatzea):

- 0) Adierazteko zerbait eduki behar dut. Baikorra edo ezkorra izan daiteke, elaboratua —pentsamendu bat— edo oinarrizko sentipena —poztasuna edo mina, adibidez.
- 1) Adierazi nahi dudana zer den jakin behar dut. Ez da hain erraza, hori egiteak barneko mundu zabal bat suposatzen du; alegia, hizkuntza ondo menperatzea pentsatu ahal izateko. Hala ere, fase honetan, intuizio hutsa izan daiteke, edota ez du izan behar modu razionalean antolatutako pentsamendua: hasiera/bukaeraren norabidea eta abarrek ez dute garrantzirik.

- 2) Adierazi nahi dudana estrukturatzeko eta adierazteko baliabide linguistikoak eduki behar ditut (momentu honetan estrukturatzen da pentsamendua: hasiera eta bukaeraren arteko isuria...).
- 3) Adierazi behar dut.
- 4) Mezuaren jasotzaileak baliabide nahikoak eduki behar ditu nire mezua jasotzeko, edota, jasotzailearekiko el-karrizketaren bitartez, adierazi nahi dudana konpartit-zeko gai izan behar dut (beste kontu bat da gero nire solaskidea nirekin ados izatea edo ez izatea).

Bide hori egiten bada, printzipioz, frustrazioaren arrazoiak hizkuntzaren arazoetatik at daude (ados egon edo ez, adierazten dudana baikorra izan edo ez...), baina hizkuntza ez da funtsezko arazoa.

Aldiz, sentsazio deseroso baten aurrean pentsatzeko baliabide nahikorik ez badut, ez dut arazoa objektibatzeke baliabiderik; badakit zerbait gaizki dagoela, deseroso sentitzen naiz, baina ez dakit arazoa zein/zer den, lausotasunean gelditzen naiz, arazoaren iturburua jakiterik ez dut. Horren ondorioz, frustrazioa biderkatu egiten da eta frustrazio horri irtenbidea eman behar zaio: bortizkeriaren bitartez, edo, Huxleyren *Brave New World* liburuan bezala, *soma* bezalako droga baten letargian zoriontasun efimero eta faltsu bat bilatuz. Ederra panorama!! (*Alienazio* hitzari buruzko hausnarketa bat egitea adibide prototipikoa izango litzateke hemen aipatzen dugun dikotomiaz argitasuna emateko. Kasu horretan, gainera, kontzeptuaren sorrera-lanketa frustrazioen objektibizazioaren iturburu izan daiteke. Ikus ere frantsezko hizkuntza minorizatuen auzian hain garrantzitsua den *patois* hitza.)

Gauzak ez dira horren muturrekoak izaten, eta normale-na izaten da hizkuntzaren erabilerak pozak (Pironek aipatzen duen moduan, hizkuntza bat ikasteak eta erabiltzeak errealitatearen gaineko boterea ematen dio umeari —eta nagusiarri—; gainera, modu horretan komunikatu ahal izaten da, eta horrek guztiak poztasuna eta sentsazio baikorrak

sortzen ditu) eta frustrazioak sortzea, momentuaren eta tes-
tinguruaren arabera. Aldizkari honetan behin eta berriz
aipatu izan dugunez, euskararen erabileraren gako bat ongi-
zatean datza: hizkuntza erabiliz ondo sentitzea. Horregatik,
gaitasuna eta bere aspektu komunikatiboak lantzeak fun-
tsezko dirudi.

Hala ere, frustrazioari dagokionez, gaur egungo gizartean
bada beste fenomeno bat. Irakaskuntzan ikusten denez, eta
orokorrean ikerketen ondorioak irakurriz, badirudi gazteak
eta bereziki nerabeak gero eta gehiago daudela frustrazioa-
ren menpe. Hori gehienetan munduaren birtualizazioari
egozten zaio: telebistak, Internet eta abarrek eredu eta mun-
du birtual bat sortzen dute, eguneroko errealitatean ispi-
lazen ez dena eta eguneroko errealitatera eramateko zaila de-
na. Horrek frustrazioa sortzen omen du.

Artikulu honetan beste iturri bat aipatu dugu: baliabide
linguistiko ezak barne mundu mugatua bultzatzen du, eta,
beraz, gazteek ezin dituzte haien frustrazioen iturriak ob-
jektibatu. Azken iturri bat aipa daiteke seguruenik («azken
iturri bat» diogu, baina seguruenik beste asko egongo dira;
artikulu hau eztabaida bultzatzeko da, baieztapen eztabai-
dagarri asko egiten da —zientzia gogorren ikertzaileek bar-
katuko dizkidate hasierako paragrafoko hitzak...—, baina
ezin gara hemen xehetasunetan sartu...): autore batzuek
gehiegi maitatuaren paradoxa aipatu dute. Ez naiz luzatuko
horretaz, baina gaiari buruz Anne Rosek idatzitako artiku-
luak oinarrizkoa dirudi (Rose, A., 1991, «Jainko txikia»,
Unescoren Albistaria 83, 32-33). Artikulu horretan, gazte
batzuek frustrazioari aurre egiteko dituzten zailtasunak mo-
du razionalean azaltzen dira.

Hizkuntza plangintza pentsatu

Artikuluaren hasieran aipatu dugunez, egoki aritzeko, ba-
tzuetan, lantzen dugun gaiari buruzko hausnarketa episte-
mologikoa egitea ezinbestekoa da. Horretarako zientzia fik-

zioa irakurtzea ez da ezinbestekoa, artikuluko zientifikoak irakurtzea, aldiz, bai...

2013. urte honen amaieran hizkuntza politikari buruzko hainbat hausnarketa sakon argitaratzen ari dira nazioarteko aldizkari soziolinguistikoetan.

Hasteko, *Journal of Language and Politics* aldizkariaren 12. zenbakian, estatu liberalen hizkuntza politikari buruzko ikuspuntu berriak landu behar direla aipatzen da (gai horrek *Jakin* aldizkariaren aurreko bi artikuluekin lotura zuzena du, autoreek *Framing* berria lantzea aipatzen baitute). Piller eta Cho-k, *Language in Society* aldizkariaren 42. zenbakian, neoliberalismoak ezkutuko hizkuntza plangintza bat nola suposatzen duen aztertzen dute. Aipatzen dutenez, ondorio dramatikoak izan ditzake ezkutuko plangintza horrek. Piller eta Choren artikulua ondoak zuzenean lot ditezke hemen *hizketaberriari* buruz aipatzen dugunarekin.

Antonio Reyesek, *Current Issues in Language Planning* aldizkariaren 14. zenbakian, hizkuntza erreforma instituzionaleri buruzko jarrerak aztertzen ditu. Hizkuntzaren barneko erreformek sortzen dituzten iritziak, kontrako eta aldeko adierazpenak aztertzen ditu Reyesek bere artikuluan.

Language Policy aldizkariaren 12. zenbakiko artikuluko batean, Curdt-Christiansenek familia-hizkuntza plangintzaren garrantzia eta erronkak azpimarratzen ditu, bereziki hizkuntza txiki minorizatuentzat. Eraginkortasunerako mikro eta makro plangintzen arteko elkarreragina azpimarratzen du autore horrek. Soziolinguistika historikoaren testuinguruan kokatzen den artikuluko batean, Liudmila Mikalayevak Frantziako eta Errusiako iraultzen hizkuntza politikak aztertzen ditu. Bere aburuz, bi iraultzen arteko hizkuntza plangintzen aldeak testuinguru historiko eta soziokulturalak dituzte iturburu.

Bukatzeko, *IJSL* aldizkariaren 219. zenbakiaren ekarpena aipatu behar da. Zenbaki horretan, hizkuntza politika eta plangintza etnografiaren ikuspuntutik aztertzen da. Gaiari buruz ikuspuntu berri bat ematen da, oso lagungarria izan

daitekeena hizkuntzaren plangintzan aritzen denarentzat: batzuetan ezinbestekoa da lantzen dugun gaiari buruzko hausnarketa epistemologiko sakona egitea... Hori bai, beti ere kontuan hartuz Einsteinek aipatzen zuena: bizikletan goazela, pedalei nola eragiten diegun analizatzeko gelditzen bagara... jausi egiten gara... Plangintzari buruzko artikulu horiei guztiei buruzko informazio osatuagoa ematea mereziko luke hemen; hurrengo baterako utzi beharko dugu, ordea...¶